

Történelmi hálózatok. Magyar Pálos Rend contra Állambiztonság

Bertalan Péter

I. Bevezetés. Rendfőnökök közötti perszonális hálózati kapcsolatok

A világtörténelem színpadán időtől és tértől független hálózatok küzdelme zajlik. A történelmi hálózatok két aktorának, a Magyar Pálos Rend és az állambiztonság küzdelmének egy fontos pillanatát kísérli meg korabeli dokumentumok alapján következetesen érvényesített forráskritikával rekonstruálni ez a közlemény.¹

A pálos rend másfél évszázados hiányt követően a lengyel pálosok segítségével éledt újjá. A rend központja a lengyelországi Częstochowa volt. Történetünk idején a magyar rendtartomány vezetője Páter Zembrzusi Mihály (P. Mihály). Róla a magyar politikai rendőrség – akkor még ÁVO – az alábbiakat rögzítette 1948. június 14-én: „A pálosok demokráciaellenes megnyilvánulásai és a folyó hó sziklakápolnai tüntetéssel kapcsolatban megállapítottuk a következőket: a rend magyarországi vezetője, P. Mihály született: Szypotka, 1908., lakik: Szent Gellért kápolna Szt. Gellért rkp. 1/b., a KEOKH adatai szerint lengyel állampolgár.”² Zembrzusi Mihály páttert rendjének tagjaival együtt gyanúsították demokráciaellenes tevékenységgel, azzal is megtoldva, hogy másokat – úgymond – orosz katonák meggyilkolására buzdítottak. A jelentés szerint ez okból mentek 1947. május 13-án az orosz NKVD és a magyar rendőrség detektívjei a pálosszentkúti rendházba, ahol kihallgatván a rendház összes tagját, többeket őrizetbe vettek. Ezek között olvasható Vezér Ferenc páter neve is, aki a rend általános főnökét, a Lengyelországból vizitációra érkezett P. Markiewiczet kísérte. Itt kerül szóba az orosz katonák meggyilkolása, s vele együtt Vezér Ferenc 1945. évi internálása. A jelentés azon kitétele, mely szerint „a pálosok beszédeikben élesen demokráciaellenes hangot ütöttek meg, [...] [és hogy] a Sziklakápolnában néhány ilyen hangvételű tüntetés történt”,³ visszamenőleg magyarázhatja, hogy P. Mihály igyekezett köddé válni, s idővel – alighanem illegálisan – visszatért lengyel földre, s onnét hasonlóképpen folytatta útját a Vatikánba.

A P. Mihályt követő magyar rendfőnökről, Csellár István Jenőről 1951. március 23-tól bukkanunk ÁVH-s feljegyzésekre, s három nappal ezután, március 26-án már őrizetbe is vették. Vallomásai és a róla készült kihallgatói feljegyzések egyaránt magukon viselik az ún. amalgám-módszer jegyeit. Ez megnehezíti ugyan a ténylegesen történetek rekonstruálását, a kutatói gondok szemléltetésére mégis érdemes idézni belőlük. Figyelembe veendő,

¹ Jelen közlemény bővebb kifejtését további forrásokkal alátámasztva ld.: BERTALAN PÉTER: A pálos rend és az állambiztonság küzdelme. Hálózatok szorításában. Bp., 2015.

² Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. (továbbiakban: ÁBTL.) 3.1.9. V-105751/1. 30. p.

³ ÁBTL. 3.1.9. V-105751/1 31–33. p.

hogy kronológiailag ez már a Grósz József ellen készülő per előkészítő – nyomozati – szakasza. Csellár István Jenő önéletrajza, 1951. május 17-i „vallomása” alapján, azaz amit kihallgatója az általa elmondottak alapján gépbe diktált:

„Váckisújfalun 1911-ben születtem, anyám Lukács Mária, magyar nemzeti-ségű magyar állampolgár vagyok. A pálos szerzetesrend tartományfőnöke voltam, majd 1950 szeptemberében a budapesti Sziklatemplom igazgatójának neveztek ki.

Kulák családból [sic!] származom, elemi iskoláimat Váckisújfalun, a gimnáziumot a váci piaristáknál végeztem, ahol 1932-ben érettségiztem. Katonai szolgálatot Debrecenben teljesítettem, mint hadapród őrmester szerettem le, és későbbi beosztásom során tábori lelkészként főhadnagyi rangban működtem.

1935-től vagyok a pálos rend tagja. Újonc éveimet a pécsi teológián végeztem, és 1940-ben Virág püspök szentelt pappá. Ebben az évben neveztek ki a budai Sziklatemplom gondnokának. Ezután Pécsen voltam újoncmester, majd 1946 februárjától a budai rendház helyettes vezetője lettem. 1948-ban, mikor az angol kém⁴ [sic!] Zembrzuskit kiutasították az országból, az ő megbízásából átvettem a magyarországi pálos rend vezetését.

A rendben való működésem megfelelt a Horthy-féle fasiszta rendszer célkitűzéseinek. [sic!] A rend 1934-ben került vissza Magyarországra. Támogatói Serédi Jusztinián hercegprímás, gróf Zichy Gyula érsek, Peifer [Pfeifer] Gyula horthysta államtitkár voltak. Így jutott a rend a Mátyóki úti többmillióos vagyonhoz és a Soltvadkerti 52 holdas szőlőgazdasághoz. Rendünk működésére befolyással bírtak Endre László nyilas államtitkár, a Zsolnay gyár tőkés tulajdonosai, és többek között gróf Somssich Eszter földbirtokos is. [sic!]

A pálos rend működésében hűen kiszolgált a Horthy-rendszert. [sic!] Templomainkban és személyes agitáción keresztül sovinszta, szovjetellenes propagandát fejtettünk ki. [sic!] Rendünk lapja a Fehér Barát uszított a Szovjetunió ellen, és a hitlerizmus mellett foglalt állást. [sic!] Az 1930-as évek végén a Sziklatemplomban ún. Szálasi-miséket tartottunk, ahova rendszeresen jártak egyenruhás nyilas csoportok. Pálosszentkúti templomunk rendszeres látogatója és tanácsadója volt Endre László nyilas államtitkár és családja. [sic!]

Az elmondottakat Csellár – a jegyzőkönyv szerint – azzal egészítette ki, hogy az adott politikai légkörben és erkölcsi feltételek között nevelkedő

⁴ [sic!] beszúrással jelöljük azokat a szövegbeli fordulatokat, amelyek nagy valószínűséggel nem a vallomástevőtől, hanem kihallgatójától származnak. A titkosrendőrség ekkoriban szinte mindenkit imperialista (vagy titóista) kémnek tekintett, akinek akár korábban, akár aktuálisan külföldi kapcsolatai voltak. Lengyelek esetében az „angol kém” verziónak az volt a tárgyi alapja, hogy a világháború alatti lengyelhoni ellenállási mozgalom a tízezernyi magyarországi lengyel menekült közé elvegyülve építette ki és tartotta fenn egyik kommunikációs csatornáját a Londonban működő – akkor a nagyhatalmak szövetségesének tekintett – lengyel emigráns kormánnyal, a háborús magyar kormányzati adminisztráció „csendes szemhunyása” mellett. Az akkori antifasiszta szövetségi „érdem” a hidegháború időszakában szovjet- és „népi demokrácia” ellenes machinációvá minősült át.

pálosok lettek szovjetellenessé és demokráciaellenessé. Így vált – az amal-gámozási rutin alapján – orosz gyilkossá Vezér Ferenc is, aki 1944 végén került Pálósszentkútra. Az életrajzban szó esik még illegális valutaügyletekről, arról, hogy Zembrzuski szoros kapcsolatban volt a Vatikánnal, és 1950 januárjában az ő közbenjárására a pápa P. Vezér Ferenc, Bolyós Ákos és Csellár István Jenő részére különleges áldást küldött. Fontos személyes vonatkozása Csellár életének, hogy a Vatikánban P. Mihály találkozott Endrédy Vendellel, a ciszterci apáttal, így személyesen ismerkedett meg vele Csellár István Jenő.⁵

A szerzetesek társadalomba való beilleszkedését, az egyházzal való további kapcsolattartást „hamis” igazolványok kiállításával oldották meg a rendek. Ezek azt dokumentálták, hogy az igazolvány tulajdonosa nem áll egyházi feyvelmi alatt, ezért papi teendőit elláthatta. Több szerzetesrendnél előfordult, hogy a határon túlra, Nyugatra akartak kijuttatni fiatal szerzeteseket, hogy a rend továbbélését biztosítsák. Csellár István Jenő három pálos szerzetes – Bolvári, Rauch, Vincze – disszidálását szervezte meg, de az meghiúsult, a három szerzetest elfogták. Csellár rendtársait folyamatosan tájékoztatta a rendfőnöki értekezletekről, biztatta őket a rend javainak, dokumentumainak elrejtésére. Legfőbb gondja az illegalitásra való gyors és eredményes felkészülés volt. Péter Vezér Ferenc számára – közvetítőkön keresztül – a Vatikán kínálta fel az oda való menekülést,⁶ de ő ezt nem vállalta. Immár itthon is illegalitásba kényszerült. Rejtőzködésében rendje és hívek egyaránt segítségére voltak. A pálosok az emigrációba kényszerült tartományfőnök Zembrzuski segítségével tartottak kapcsolatot a Vatikánnal, így kellő anyagi támogatást szereztek az illegalitás nehézségeinek legyőzéséhez, a további fennmaradáshoz.⁷

Ma is keressük a magyarázatot arra, hogyan vészelték át a szétszórattással kezdődő időszakot az adminisztratív eszközökkel megbénított szerzetesrendek. Csellár István Jenő 1951. május 2-i vallomása segíti ennek megértését. Eszerint 1949 májusában jöttek össze valamennyi szerzetesrend főnökei első ízben. Ezen megjelent Endrédy Vendel, Dr. Sárközi Pál, Sík Sándor és más tanító rendek főnöke, valamint a püspöki kar részéről kijelölt 3 püspök. Itt határozták el a rendfőnökök munkájának összehangolását. A rendfőnöki értekezletek célja már a megindulásnál az volt, hogy az egyház és az állam között létrejött megegyezés következtében előálló ellehetetlenülés közepette is összetartsák, segítsék rendtársaikat, és az értekezleteken tájékoztódjanak az állam és az egyház között folyó tárgyalásokról. Az első összejöveteleket az angolkisasszonyok váci utcai helyiségében tartották 1949. május és június havában. Itt kapták a rendfőnökök az első központi utasítást, mely szerint jogosultak voltak arra, hogy a rendtagokat a szegénység fogadalmá alól felmenthetik. Amennyiben a szerzeteseknek illegálisan kell élniük és civil állást vállalnak, úgy annak jövedelmét felvehessék, és maguknál tarthassák. Ezeken az értekezleteken szervezett formában fogalmazták meg, hogy a szerzetesek állami állást ne vállaljanak,

⁵ ÁBTL. V–105751/1 20–22. Ld. még: Egy fogoly apát feljegyzései. Endrédy Vendel zirci apát feljegyzései az ÁVH börtönében. Sajtó alá rend.: Cúthné Gyóni Eszter. Bp., 2013. (továbbiakban: Endrédy, 2013.) 126–127. p.

⁶ Endrédy, 2013. 169. p.

⁷ ÁBTL. V–105751/1.

ami – érthetően – elsősorban az oktatásra vonatkozott. Ezt az ÁVH dokumentuma a népköztársaság elleni mozgósításnak tünteti fel. A rendfőnöki értekezletek hangadói Endrédy Vendel cisztercita apát és Csávossy Elemér jezsuita rendfőnök voltak. Irányításukkal készültek fel a szerzetesrendek a láthatatlanná válás közepette is őrzendő „működésre”. Megszületett a Szerzetesi Egység Szolgálat nevű szerv is. Endrédy Vendel az értekezleteken rendszeresen megjelent, burkoltan és nyíltan befolyásolta azok hangulatát. Elterjedt az a vélemény is, hogy az állam egyes rendek részére iskolákat meghagy, ezt nem szabad elfogadni, és szembe kell vele helyezkedni. Endrédy szerint ezt meg kell fontolni, mert ezzel el lehet vágni a tárgyalások fonalát. Az is kiderült, hogy a tanító rendek közül a ciszterciek nem kaptak iskolát.⁸ Endrédy álláspontját ez megváltoztatta, és kijelentette, hogy ezekkel (a kommunistákkal) nem lehet megegyezni. Az 1950 nyarán megtartott rendfőnöki értekezleten felmerült, hogy az állam letartóztatja a szerzetesrendek vezetőit is. Róma utasítása szerint – mondta Endrédy – a vezetőknek át kell menteni magukat a rendszer megváltozásáig, és mindent el kell követniük, hogy a letartóztatás veszélyét elkerüljék. Csellár arra is emlékezett, Endrédy szűkebb körben kijelentette, hogy letartóztatása esetén kijelöli utódát, aki fiatal lesz, de személyét titokban fogja tartani. Példáját követte Csellár Jenő is, aki Bolyós Ákossal állapodott meg abban, hogy illegális tartózkodása idején ő lássa el a rendfőnöki teendőket. Endrédy kitért az újoncok fogadalomtételére, hivatkozott arra, hogy a Rómából kapott utasítás szerint a novíciusok fogadalmat tehetnek 11 héttel a határidő előtt. A felkészítés ezzel megrövidült, és a fennálló körülmények között biztosított volt az utánpótlás. Csellár is hasonló módon cselekedett. A pálosok esetében Csellár számított arra, hogy az illegális tevékenységet folytató rendtagokról a fogadalomtétel előtt a plébánosok adnak véleményt. A fogadalmat minden évben megújították, s ezzel kapcsolatban a fogadalmat tevők számára hangsúlyozták illegálisan kiadott körlevelekben, hogy a szabályok betartását is kötelezővé teszi a rendi vezetés. Az ÁVH felfogása szerint ez a fajta fogadalommegújítás az állam és az egyház között történt megegyezés szabotálására irányult. Csávossy Elemér kezdettől fogva az egyház és az állam közötti megállapodás ellen foglalt állást. A rendfőnöki értekezleten szóba hozta, hogy a jezsuiták egyházi igazolást készítettek a rend tagjai számára, amely bizonyította, hogy a polgári foglalkozásba kényszerülők gyakorolhatják papi hivatásukat. Ezt a módszert a pálosok is átvették. Az elkészített igazolást latin nyelven fogalmazták meg.⁹ Magyar nyelvű fordítása a következő: „A jelen levéllel bizonyítjuk, hogy X.Y. pálos rendi pap semmiféle egyházi cenzúrában, sem kirótt büntetésben, sem rossz hírben nincsen, misézéshez bocsátható. P.H. Aláírás: Csellár Jenő.”

Csellár vallomása bántalmazás és lelki presszió alatt született. Egy róla készült 1951. március 29-i fogdaügynöki jelentés szerint teljesen szótlan és ijedt volt. Később kezdett csak beszélni. Panaszkodott, hogy megverték, attól nagyon fél. Többször mondta, hogy mindent hajlandó aláírni, csak ne

⁸ A szerzetes tanároknak el kellett hagyniuk a katedrát. Kíséítő lelkipásztori munkát láttak el azokon a plébániákon, amelyek a rendházak közelében voltak. Endrédy, 2013. 21. p. Persze csak akkor, ha ehhez az Állami Egyházügyi Hivatal (megyei) illetékese is hozzájárult.

⁹ ÁBTL. 3.1.9. V-105751/1 135–140. p.

verjék meg. Csellár szenvedett a gúnyolódástól is. Vallatói azt mondták, hogy a bezárt Sziklatemplomra kiírták: „Istenhiány miatt zárva.” Csellár végső következtetése mindebből az volt, hogy rendtársai is részletes vallomást tettek, őt ezeknek a vallomásoknak az alapján hallgatják ki.¹⁰

A szerzetesek szétszórátása – kényszerlakhelyre költöztetése, tömeges méreteivel és a karhatalom durva fellépésével – meggyengítette a katolikus egyházat. Felmerült ugyan, hogy amennyiben állást vállalnak valamelyik állami oktatási intézményben, azokkal szemben feloldják a kényszerlakhely elhagyásának tilalmát, de ezt nagyon kevesen vállalták.

Csellár kényszervallomása alapján arra lehet következtetni, hogy a rendfőnöki értekezletek célja – a megegyezés előírásainak szabotálásán túl –, hogy az illegális keretek közötti működés módozatait is keresték. Ez viszont az ÁVH olvasatában kimerítette a „demokráciaellenes tevékenység”, illetve a „szervezkedés” kritériumait. 1950. június 10-e után az egyik rendfőnöki értekezleten Endrédy Vendel az újoncok fogadalomtételével foglalkozott. Csellár Jenő ennek alapján közölte az ideiglenes fogadalmasokkal, hogy amennyiben illegális működésük során polgári foglalkozást úznek, tartsanak szoros kapcsolatot a helységükben működő plébánossal. Mondják el neki, hogy ők szerzetesek, és azok lehetővé fogják tenni, hogy illegálisan misézhesenek. A misékért fizetett díjakat fel tudják használni, és a papi tevékenységük gyakorlásából sem esnek ki. A pálos rend 1950. augusztus 28-án és 1951. január 10-én fogadalommegújítást tartott. Csellár Jenő hangsúlyozta a szerzetesrend szabályainak betartását és az általa kiadott körlevélben meghatározott szabályoknak az alkalmazását az illegálisan.¹¹

Az egyik rendfőnöki értekezleteken Burka Kelemen ferences tartományfőnök megemlítette, hogy a ferencesek közül sokan részt vettek a békebizottságban. A vitában Endrédy Vendel szóba hozta Horváth Richárd ciszterci szerzetes nevét, akit a békebizottságban való részvétele miatt kizárt a rendből. Csellár vallomása szerint az állam esztergomi ferenceseknek iskolát juttat. Burka Kelemen hozzászólásában megjegyezte, hogy ők ezt visszautasítják. Felszólalását tetszés fogadta.¹² Az oppozíció hangoztatása ellenére a ferences, a piarista, a bencés rend néhány iskolát megtartott/megtarthatott. Májig vita van azon, hogy ez a későbbiekben az állam befolyását, avagy az egyház – „semminél mégis több” – pozícióját erősítette.¹³

II. A nagypolitika és az egyházpolitika összefüggései

Az egyházpolitika a nagypolitika szerves része. Ezért érdemes foglalkozni néhány olyan mozzanattal, amely erre utal, s meghatározza a szerzetesrendek, így a pálos rend sorsát is. A diktátorok fő jellemzője, hogy a politikát személyes ügyüknek tekintve döntenek nagy kérdésekben.

¹⁰ ÁBTL. 3.1.9. V-105751/1 84–86. p.

¹¹ ÁBTL. 3.1.9. V-105751/1 136–138. p.

¹² ÁBTL. 3.1.9. V-105751/1 191. p.

¹³ Csóka Gáspár pannonthalmi bencés szerzetes-tanár szerint „nem az iskolának jelentett problémát, hogy a párttitkárok gyerekei ide jártak.” Ld.: *gyorplusz.hu*, 2013. július 20. (Kolozsár Tamás riportja Csóka Gáspárral.)– Online: 2016. február.

„Az egyházi birtokok és iskolák államosítása ellen tiltakozva Endrédy Vendel is részt vett [...] a kultuszminisztériumban tartott értekezleten. Mindszenty bíboros megbízásából többször tárgyalt a püspöki kar nevében Rákosival, aki fölháborodottan közölte: csak nem képzeli, hogy az én nevelt fiam majd a maguk oktatását fogja hallgatni!

A tárgyalások eredménytelenek maradtak, Rákosi pedig meggyűlölte az apátot, és attól kezdve személyes ellenségének tekintette.”¹⁴

A ciszterci renddel kapcsolatban Rákosi a következőket mondta:

„Endrédy, a ciszterciek rendfőnöke 1945 nyarán azt kérte, azonnal adjuk vissza az erdeiket és 4000 hold szántót. [...] később Mindszenty egyik rossz szelleme volt. Ő volt az utolsó időkig a legaktívabb békeellenes. 70 rend közül az ő rendjét, melyet ilyen ember vezet, nem tudom támogatni. [...] Ha Önök szükségesnek tartják a rendet, akkor vigyék el őt az éléről és még néhány emberét.”¹⁵

A kommunista pártsajtó igyekezett megteremteni a kellő hangulatot az egyház és az állam közötti egyezmény kikényszerítéséhez. A Szabad Nép 1950. május 14-én megjelent számában írta:

„A magyar püspöki kar hivatalos nyilatkozatot adott ki, melyben gyakorlott szemforgatással beszél a béke és a szeretet egyházának békevágyáról, de a nyilatkozat végén nemcsak a maga nevében áll a háború oldalára, hanem ugyanerre az oldalra parancsolja az egész papságot. [...] Felsőbb utasításra hivatkozva fordultak szembe a magyar nép egységes békemozgalmával: papok, apácák, szerzetesek százai és ezrei, de méltán hivatkozhatnak felsőbb utasításra a háború főpapjai, a magyar püspöki kar is. Egy pillanatig sem kétséges, hogy a magyar püspöki kar nemcsak a maga álláspontját fejezte ki, amikor nyíltan szembefordult az egész magyar néppel, a magyar béke ügyével, hanem a Vatikán álláspontját is.”¹⁶

A diktatúra legaktívabb békepapja Horváth Richárd lett, volt ciszterci tanár:

„Valamennyiünknek, a főpapoktól kezdve a falusi káplánokig, a városi hitoktatókig oda kellett volna állnunk aktívan a békemozgalom élére és a békeívek aláírásával példát kellett volna mutatnunk a hívő katolikusoknak”¹⁷

„Az 1950. szeptember 7-i rendelet értelmében, amely négy rend kivételével¹⁸ az összes magyarországi szerzetesrend működési engedélyét megvon-

¹⁴ ÖRFI MÁRIA: *Lángolj és világíts*. Bp., 1997. (továbbiakban: ÖRFI, 1997.) 57. p.

¹⁵ Uo., 62. p.

¹⁶ *Szabad Nép*, 1950. május 14.

¹⁷ ÖRFI, 1997. 60. p.

¹⁸ Az 1950/34-es törvényerejű rendelet megvonja a szerzetesrendek működésének engedélyét, kivéve a megengedett nyolc katolikus gimnázium ellátásához szükséges négy kijelölt tanító rendet. Rendenként 40–45 szerzetes maradhat meg. A bencések, a ferencesek, a piaristák és a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolánővérek tarthatnak fenn két-két gimnáziumot. Ld.: A Magyar Katolikus Egyház történeti

ta, három hónapon belül a közösségi létében a nyár folyamán még nem háborgatott zirci és budapesti rendházat is el kellett hagyniuk a cisztercieknek. Utolsóként, október 25-én Endrédy Vendel apát és Horváth Konstantin perjel hagyták el a zirci apátság épületét.”¹⁹

1950. október 29-én Endrédy Vendelt letartóztatta az ÁVH. Hat évig volt teljes elhagyatottságban, magánzárkában mint titkos rab. Név nélkül csak 475-D-975 számon szerepelt. Az 1956-os forradalom alatt szabadult ki börtönéből, de utána a Kádár-rendszer sem kegyelmezett neki, 1957. március elsején a piarista rendházban újból letartóztatták. Börtönbüntetésének félbeszakítását súlyos egészségi állapotára való tekintettel 1957 decemberében Pannonhalmára, az idős szerzetesek szociális otthonába internálták.²⁰

III. Páter Vezér Ferenc kálváriája

P. Vezér Ferenc 1947-től kezdve, amikor Pálosszentkúton megjelentek az állambiztonság emberei, tudta, hogy őt is le fogják tartóztatni. Ezért 1947-től 1951-ig, letartóztatásáig a hívek és az egyház támogatását felhasználva folyamatosan bujkált. A politikai rendőrség ekkor még azt hitte, Vezért az NKVD akarja elfogni, ez adott lehetőséget a menekülésre. A magyar belügyi szervek csak nyomon követték Vezér Ferencet. 1951 áprilisában kezdődött el a hosszú kihallgatása.²¹

1951 júniusától a fogdaügynök jelentései alapján nyomon tudjuk követni Vezér sorsát. A kihallgatások is sűrűn követték egymást, naponta többször is előállították az őrizettest.²² A nyomozó hatóság számára egyre sürgősebb lett a Grósz-per előkészítése.

„A Grósz-per mintegy keretként fogta össze a 12 mellékperből álló büntetőssorozatot. Ebben összefonódva került sor a volt kormánypárti világi és pap politikusok elítélésére, a középosztálybeliek és közhivatalnokok perével együtt. Hozzákapcsolták a már szétszórt, de megfélemlítendő szerzetesek pereit, a jelen esetben a pálosok és ciszterciek vezetőivel együtt.

kronológiája. (1945–2006) In: Magyar Katolikus Püspöki Konferencia honlapja. Online: <http://uj.katolikus.hu/> – 2013. november.

¹⁹ Endrédy, 2013. 22. p.

²⁰ BADÁL EDE ÁLMOS O. CIST.: Endrédy Vendel, a ciszterci pedagógus és mártírsorsú zirci apát. Bp., 2012.

²¹ Az ÁVH Vezér Ferenc 1951. évi kihallgatás-sorozatának vezetésével Komlós János (1922–1980) államvédelmi tisztet bízta meg. 1940-ben Budapesten érettségizett, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult. 1945 után került a BM ÁVO-ra. A Grósz-per idején államvédelmis százados. 1957 után a Magyar Rádiónál dolgozott, majd 1967-ig a Magyar Nemzet és a Népszabadság kulturális rovatát vezette. 1968-tól a Mikroszkóp Színpad igazgatója. Ld.: A Grósz-per előkészítése, 1951. Sajtó alá rend.: Szabó Csaba. Bp., 2001. (Párhuzamos archívum) (továbbiakban: Grósz-per, 2001.) 391. p.

²² ÁBTL. 3. 1. 9. V–96674/3. 369–381. p.

A fő per nyílt tárgyalása a budapesti Megyei Bíróságon 1951. június 22-én kezdődött el. Majd ezt követte számtalan zárt tárgyalás, amelyen vagy a fő-tárgyalás tanúit ítélték el, vagy azokat, akiket utána tartóztattak le.²³

Komlós János, Vezér tartótisztje az idő szorításában úgy látta, hogy be kell keríteni Vezér Ferencet. Fel kell használni az ÁVH jellemromboló és emberátalakító műhelyében kellően „kipreparált”, előkészített tanúikat, akikkel szembesíteni lehet a „halálra szánt” Vezért. Dokumentumokat készítettek: a szembesítéseket megtervezte. A feladott kérdések mellé az elvárt válaszokat is megadta. Úgy látszik az ÁVH-s „kiképzős iskola” eredményesen működött. Amikor 1948-ban az Államvédelmi Hatóság átvette a börtönöket, azokban gyökeresen megváltozott a helyzet. Már nemcsak, hogy nem volt megtiltva a testi fenyegetés alkalmazása, hanem ez jó pontnak számított.

IV. A vallatás és a vallatott lélektani jellemzői

P. Vezér Ferenc karakterének Komlós János-i rajza jellegzetes. Magán viseli – mint minden hasonló, az ÁVH által szentesített jellemrajz – a kommunista párt egyházellenes propagandájának a nyomait. A reális megítéléshez számba kell venni az adott lélektani helyzetet és Vezér Ferenc megnyilatkozásait.

A vallatást vezető politikai tisztnek – előadónak – a leghatásosabb eszköze a fogoly teljes bizonytalanságban való tartása volt. A klausztrófóbiától, a magánytól is szenvedő fogoly számára a vizsgáló tiszttől való függés a hipnotizőr és a hipnotizált áldozat pszichikai állapotára hasonlított. Erre az állapotra jellemző a kihallgató tiszt lélektani dominanciájának biztosítása. Ennek következtében alakul ki a jellemző viselkedés, amelynek sokféle megnyilvánulási formája van:

1. Az alkalmazkodás az együttműködést, engedelmeskedést jelenti.
2. Az autonómia a szembeszállást kifejező magatartás.
3. A hasonulás kényszere a másokkal való együttérzés kifejeződése.
4. Az ellenkezés ellenzéki, elutasító pozíció felvétele.
5. Az agresszió, támadó vagy lekicsinylő álláspont érvényesülése.
6. A megalázkodás bocsánatkérésben vagy vallomásban nyilvánul meg.
7. A szégyen elkerülése a megalázó érzések visszafojtása.²⁴

A magatartási skála nagyon széles. Az előadó célja, hogy a foglyát neurotikus állapotba juttassa, s kialakítsa a depressziót. A kutatók megállapították, hogy amikor a negatív eseményeket belső („Az én hibám”), stabil („Úgysem lehet változtatni rajta”) és átfogó, életünk számos területét érintő okoknak tulajdonítjuk, akkor tehetetlenül, depresszíven fogunk reagálni rájuk.²⁵ A depresszió kognitív tünetei a negatív gondolkodás, az értéktelenség, a büntudat, reménytelenség, olykor az öngyilkos gondolatok valamilyen keverékéből áll. Jellemző a hangulatzavar, a súlyos depressziótól a

²³ SZÁNTÓ KONRÁD OFM.: A meggyilkolt katolikus papok kálváriája. Bp., 1992. (továbbiakban: SZÁNTÓ, 1992.) 66–67. p.

²⁴ CARVER, CHARLES S. – SCHEIRER, MICHAEL F.: Személyiségpszichológia. Bp., 1998. 108. p.

²⁵ Uo., 542. p.

mániás (erősen feldobott) érzelmi állapotig terjedő hangulat. A depressziós és mániás periódusok váltogatják egymást. Ez a bipoláris zavar. Ebben a személy hangulata a levertség és feldobottság állapotai között hullámzik. A két szélsőséges állapot között a személy visszanyeri általában normális állapotát.²⁶

A kihallgató tiszt mindig tájékozott a fogoly pszichikai helyzetéről, mert a fogdaügynök jelentést tett a fogoly mindenkorai lelkiállapotáról.

Vezér Ferenc pszichikai állapotáról pontos, grafikonszerű képet rajzolni nem lehet, mert hangulata, lelkiállapota minden kihallgatáson és utána változott, de az általános mentalitásbeli helyzetet meg lehet határozni, ha a legfontosabb magatartásbeli és szóbeli megnyilatkozásait kiemeljük a fogdaügynök napi jelentéseiből.

Az ÁVH „a párt ökleként” mindenkire lecsapott. Aki a kezébe került, arra rákényszerítette akaratát. A depresszióval járó vallatási folyamat végét jelezte, hogy elkészült a „bűnös” önvallomása, amely terhelt és kihallgatójának – „előadójának” – „közös” produktuma. Vezér Ferenc sem volt ez alól kivétel. A szembesítések, a tanúvallomások hatása az ő kemény akaratát is megtörték, s aláírásával látszólag hitelesítette az ellene és rendje ellen összeállított vádakát.²⁷ A siralomház előszobájában nem tudta kivonni magát a halálos fenyegetések stresszhatása alól. Megnyilatkozásait ezt igazolták. Magatartását azonban nem lehet a megtört lélek megnyilatkozása-ként tekinteni, mert ha végigolvassuk a dosszié lapjait, egyértelművé válik számunkra, hogy a fogdaügynök nem tudott behatolni Vezér pszichikumába, világába, nem találta meg a kellő hangnemet ahhoz, hogy a pálos szerzetes gondolatvilágát kellően fel tudja tárni az előadó számára. Vezér tisztában volt azzal, hogy az ellene emelt vádak, a vele szembeni gyanúsítások perdöntőek lehetnek. Reálisan mérte fel helyzetét: „...ezzel a tárgyalással az egyház súlyos csapást kapott. Különösen a pálos rendet készítették ki” – írja róla előadója.²⁸

Vezér Ferenc nyíltságára jellemző, hogy hosszú fogsága ellenére bátran nyilatkozott. 1951 májusában ezt a fogdaügynök negatívan értékelte:

„Elbizakodottságát mutatja az is, hogy hosszú idő óta most használt először sértő kifejezéseket a hatósággal és előadójával szemben. Az utóbbi időben a rendszerváltást sem emlegette, most viszont kijelentette, egy éven belül úgy is megváltozik a helyzet, és ő akkor szabad ember lesz.”²⁹

A magyar katolikus egyházban általános volt a remény, hogy az Egyesült Államok megváltoztatja a világhelyzetet. Ennek a véleménynek kiindu-

²⁶ Uo., 578. p.

²⁷ „A korszak bíraskodási mechanizmusának jellemzője, hogy a beismerő vallomás bizonyítékértékű volt. Ez az európai, így a magyar joggyakorlatban sem lehet terhelő, csak enyhítő körülmény [...] A kommunista államhatalom azonban a szovjet mintát követte, amely joggyakorlat lehetővé tette, hogy beismerő vallomásával maga a vádlott bizonyítsa a vádat.” Ld.: Endrédy, 2013. 12. p.

²⁸ ÁBTL. 3. 1. 9. V-96674/3. 135.

²⁹ ÁBTL. 3. 1. 9. V-96674/3. 32. p.

lópontja Mindszenty állásfoglalása volt.³⁰ Vezér bátorságát ez is erősíthette.

Vezér Ferencet annak ellenére, hogy halálfélelemről gyakran panaszkodott, indulatai kifakadásra sarkallták:

„Kijelentette, hogy semmi büntudatot nem érez. Ha még egyszer hasonló helyzetbe kerülne, ugyanezt tenné. Nem harminc, hanem háromszáz oroszot ölnének meg. Hogyan csendüljön ki szavaimból büntudat, amikor így gondolkodok, így érzek [...] semmit meg nem bántam.”³¹

Ez a kijelentés azért nehezítette Vezér helyzetét, mert az „oroszvadászat” súlyos vádpont ellene. Az ügynök egy másik jelentésében újból megerősítette Vezér elszántságát:

„Vezér elmondta előadójának, hogy öt alkalommal felkerestek különböző tanyákat azzal a szándékkal, ha ott oroszokat találnak, megölik őket. Hangsúlyozta, hogy ő is ezzel az elhatározással ment el társaival. Ha találkozott volna oroszokkal, a gyilkosságból nem maradt volna ki. Orosz katonákkal azonban ezeken a helyeken nem találkoztak. Ezt azért hangoztattam, hogy az előadóm lássa bennem az őszinteségre való hajlandóságot.”³²

A gyilkos szándékot a párt vezérelte bíróság azonban fontosabbnak tartotta, mint az őszinteséget. A szándék nem tekinthető jogi szempontból bűnténynek.

P. Vezér a fogdaügynöknek nem számolt be társairól, ez jellemének elmentmondott volna. A társak azonban elfogadták a vallatótiszt irányító akaratát. A fogdaügynök jelentésében megemlíti:

„Vezér kihallgatásra vitele előtt csak az oroszvadászattal foglalkozott. Nem tett tagadó kijelentést, de beismerőt sem. Többször elismételte, nem mehetek bele az oroszvadászatokon való részvétel elvállalásába. Használta az elismerés kifejezést is. Ez újabb gyilkosságok elismerését jelentené. Szidta társait azért, mert mindent rákentek. Előadója biztosan azért faggatta kintartóan, mert valamelyik társa tehetett ellene terhelő vallomást. Ha belemegyek a dologba – mondta – kezdődik előlről a cirkusz, hogy öltem, hol öltem, mi lett a hullával stb.”³³

Vezér nem csatlakozott társaihoz, ő nem tett vallomást ellenük. A fogdaügynök jelentése azt is dokumentálta, hogy hullákat nem találtak a pótnyomozás során a hatóságok, csupán a kényszervallomásokkal tudtak operálni. Az előadó is felfedezte, hogy Vezér nem hajlandó magától vallomást tenni társaira, rendjére, ezért provokálta:

³⁰ GÁRDONYI MÁTÉ: Túlélés – együttműködés – ellenállás. A katolikus egyház stratégiái a „népi demokráciában”. In: Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989. Szerk.: Bánkúti Gábor – Gyarmati György. Bp., 2010. 31–42. p.

³¹ ÁBTL. 3. 1. 9. V–96674/3. 27.

³² ÁBTL. 3. 1. 9. V–96674/3. 31.

³³ ÁBTL. 3. 1. 9. V–96674/3. 32.

„Előadója azt mondta neki, hogy annyi feljelentést tesznek ellene a páloszentkútiak, hogy az ember már nem győzi hallgatni. Ezek a szavak Vezért elszomorították. Azon siránkozott, milyen hálátlanok az emberek, 1946-ban még rajongtak értem, most pedig árulkodnak rám. Mindent értük tettem, vállalva a veszélyeket, ők pedig így hálálják meg.”

Az idők változtak meg, velük az emberek. A hála a legritkább emberi tulajdonság, a félelem legyőzte.”³⁴ Magányosságában a személyes integritás őrzésének fontosságát sugallják a fentebbi sorok. Az ártatlan politikai foglyokat a depresszió, a stresszhatások gyakran kényszerítették arra, hogy lelkiismereti önvizsgálatot tartsanak. Vezér Ferenc is egy reggeli után elmondta, hogy mivel foglalkozott, ezt jelentette a fogdaügynök 1951. június 12-én:

„Lelkiismeret vizsgálatot tartottam. Isten előtt nagyon bűnös vagyok. Az emberölésben nem vagyok bűnös. Társaim gyilkolásáért sem érzem magam bűnösnek. Mindig hangsúlyoztam előttük: embert ölni nem szabad. Ha megtámadnak benneteket, védekezzetek, ne sajnáljátok őket. Foglalkoztam a halál gondolatával. Most azonban nemcsak, mint lehetőséggel, hanem mint faktummal. Nagyon nehéz volt beleélni magam és beletörődni a halál gondolatába. A vallás köntösével enyhítettem kínlásomon. Ezen kívül erősítettem magam, hogy a hitvallókra és mártírokra és nagy magyarokra gondoltam. Azokra, akik meggyőződésükért kiálltak és meg is haltak érte. Azzal is vigasztaltam magam, hogy lehettem volna a háború alatt katonára. Meghalhattam volna a fronton, vagy fogságba eshettem volna és ott pusztultam volna el. Örülhetek, hogy a háború után hat évet éltem és nem is a legrosszabbul.”³⁵

Vezér Ferencben a meghurcoltatások közepette kialakulhatott a mártírok sorsvállaló bátorsága, erre is utalnak a fogdaügynök sorai: „Ezzel kapcsolatban ígérjem meg neki, hogy halála esetén a Sziklatemplomban egyik márványtáblára rá fogom vésetni: *Vezér Ferenc élt, meghalt a hazáért.*”³⁶ Ez a megnyilatkozás bizonyítja, hogy Vezér gyanútlan volt, nem fedezte fel, hogy kivel áll szemben. A patetikusan hangzó mondatot a fogdaügynök nem vette komolyan, mert az ő feladata az volt, hogy fogolytársából a nyomozáshoz szükséges közlékenységet váltsa ki inkább, mint a bátor halállal is szembenéző magatartást.

A foglyokat a tárgyalásra úgy készítették fel, hogy azok jó benyomást keltsenek. Az ÁVH igyekezett leplezni, hogy a testi-lelki kínzások nyomot hagytak a foglyokon. A depressziót előidéző stresszhatásokat fel kellett oldani, a fogoly vallatásakor egy magasabb rangú ÁVH-s tiszt, leggyakrabban Péter Gábor, az ÁVH parancsnoka jelent meg.

A tárgyalás napja elérkezett. Egy fogdaügynöki jelentés, amely 1951. június 24-én készült, néhány mondattal rávilágít Péter Vezér pszichikai állapotára:

³⁴ ÁBTL. 3. 1. 9. V-96674/3. 37.

³⁵ ÁBTL. 3. 1. 9. V-96674/3. 103.

³⁶ ÁBTL. 3. 1. 9. V-96674/3. 68.

„Vezér említette, hogy a tárgyaláson kitört rajta az idegfeszültség, és a városházában sírni kezdett. Megjegyezte: úgy láttam, Grósz észrevette sírásomat és sajnálkozva könnyes szemekkel nézett rám. Vezér úgy érzi, hogy vallomása ellen nem lesz kifogás. Ebben azonban nem biztos. Nagyon várja az altábornagy – Péter Gábor – véleményét. Mivel vallomása elmondásán túl van, nincs elbizakodva. Mindenesetre úgy ítéli meg helyzetét, hogy élete megmarad. A pálos rend erkölcsi életével kapcsolatban szintén megjegyezte, hogy erről nem szívesen beszél.”³⁷

A fogdaügynök 1951. június 25-én kelt jelentésében leírta Vezér magatartását, lejegyezte szavait:

„Vezér a mai tárgyalási napról lemondó, reménytelen hangulatban jött vissza. Ezeket mondta: El vagyok veszve, végighallgattam a tanúvallomásokot, ezekből megállapítottam, hogy az összes vádlott közül az én ügyem a legsúlyosabb. Senki nincsen gyilkossággal vádolva. A tárgyalás alatt átgondoltam ügyemet, arra a megállapításra jutottam, hogy más büntetést nem kaphatok, csak kötelet [...] Felvetődött ismét az a gondolat, hogy mégis csak át fogják adni az orosz hatóságnak. Erről így beszél: Már belenyugodnék a halálos ítéletbe is, ha gyorsan kivégeznek. De az oroszoktól rettenetesen félek. Vezér rossz hangulatát az is előidézte, hogy a tanúvallomások alatt a tanácselnök ilyen megjegyzéseket tett: maga a második Kun páter.”

Vezér ebből a megjegyzésből veszi biztosra, hogy az ő sorsa is az lesz, mint Kun páteré. Az ügynök így folytatta feljegyzését:

„Szükséges a vád meghallgatásához, hogy előkészítést kapjon [Vezérről volt szó]. Tartani lehet ugyanis attól, hogy az ügyész éles szavainak hatása alatt összeroppan és sírásra fakad.”³⁸

A pálos rend és Vezér Ferenc elleni súlyos politikai vád volt a fasizmussal, nyilasokkal való kollaborálás. Kun páter alakja jellegzetesen megvilágítja a korabeli politikai viszonyokat. Az 1991-ben pappá szentelt László T. László amerikai professzor írta:

„A nyilaskeresztes, karszalagos, zöldinges párttagok csoportosan jelentek meg egyházi felvonulásokon, mindegyre miséket rendeltek a nemzetvezetőért és egyéb célokra, annak ellenére, hogy ezt a legtöbb kolostorban és templomban visszautasították. [...] Mikor a lelkeskedő papság között nem találtak megfelelő kollaboránst, a reverendából önként kivetkőzött Kun András, volt minorita szerzetest vették rá arra, hogy a papi ruhát újra felöltve propagandacéljaik szolgálatába álljon. Mikor Serédi Jusztinián hercegprímás értesült a szerzetesi csuháján nyilas karszalagot, oldalán revolvert viselő Kun páter tevékenységéről, szigorú parancsban utasította őt Budapest azonnali elhagyására, a szerzetesi öltöny levetésére, s megtiltotta neki mindennemű papi tevékenység gyakorlását. Kun a prímás parancsát megtagadta, s azzal fenyegetőzött, hogy karhatalmi alakulataival fog a prímás ellen vonulni. Mivel az egyházi hatóságok őt a templomokba be nem engedték, a nyilasok csaláshoz folyamodtak, s a rádión közvetített mi-

³⁷ BALOGH MARGIT – SZABÓ CSABA: A Grósz-per. Bp., 2002. 192. p.

³⁸ ÁBTL. 3. 1. 9. V–96674/3. 134.

se alatt a prédikáció idején átkapcsoltak a stúdióba, ahonnan Kun beszélt a mikrofonba, míg a templomban szónokló pap szavát csak a jelenlevő hívők hallhatták.”³⁹

Vezér Ferenc félelmei reálisak voltak. Kun páter fantomalakjának felidézésével a Rákosi-rendszer ijesztővé növelhette a katolikus egyház veszélyességét. Kun páter groteszk figurájának, Kiss Szaléz, ferencendi szerzetes sötét barna ruhába öltözött alakjának és Vezér Ferenc pálos rendi fehér ruhába öltözött szellemalakjának párhuzamba állításával fényképszerűen lehetett érzékeltetni a klerikalizmus politikai rémét. E három alak fölvetítették Mindszenty, Grósz főpapi képét, ezzel kész volt a tömegeket befolyásoló vallásellenes reklám, amelynek sajtóbeli megjelenése, megfogalmazása máig igazán fel nem mért következményekkel járt. Ez teremtette meg a hátteret az ugyancsak pálos szerzetes, Ács István rejtélyes halálához, amelyről Havasy Gyula dokumentumgyűjteményében a következőket írja: „– ? – 1951. Pécs, lelkész. Áprilisban menekülés közben mozgó vonat elgázolta. Orvosi vizsgálat: lőtt sebek a testén”.⁴⁰

A Vezér Ferenc elleni bírósági eljárás gyorsan lezajlott. A Pest Megyei Bíróság az 1951. június 28-án kelt ítéletében Vezér Ferencet bűnösnek találta egy rendbeli gyilkosság büntetében, mint tettest, valamint mint felbujtót többrendbeli gyilkosság büntetében, továbbá „a népek háború utáni békés együttműködésének megbontására irányuló büntetben” is kimondta bűnösségét. Ezért Vezér Ferencet a bíróság főbüntetésként halálra, mellékbüntetésként pedig tíz évre eltiltotta a közügyektől, és teljes vagyonelkobzásra ítélte.

A Grósz-per elsőfokú ítélethirdetése után következtek a „kisebb” szatellitperek. Páter Vezér Ferenc ügyének tárgyalása nyomán 1951. július 23-án hozott ítéletet a Budapesti Megyei Bíróság. Ez volt Jónás Béla által vezetett Tóth Illés és társai pere. A per 22 vádlottjából 14 főt első fokon halálra ítélték, a többi vádlottra 12 évtől 5 évig terjedő börtönbüntetést szabtak ki. Az ítéletben a vádlottakat többrendbeli szovjet katonák elleni gyilkosságban való bűnrészesség vádjával, népek háború utáni békés együttműködésének megdöntésére irányuló büntetben „vélték” bűnösnek, azokért a tettekért, amelyeket el sem követtek. A II. fokú tárgyaláson tíz személy halálos ítéletét a Jónás Béla vezette tanács helybenhagyta, sőt Tóth Illéssel már nem négyrendbeli gyilkosságot, hanem hat gyilkosságot „vallattak” be.

A következő per a Vesszősi Melinda és társai elleni per volt. A vádlottak a Gellért-hegyi Sziklakápolnába jártak, és onnan ismerték Vezér Ferencet. Őket is, hasonlóan a pálosszentkútiakhoz, az államvédelmi hatóság 1951. március végén tartóztatta le, vizsgálatukat egy időben, párhuzamosan folytatták le. A Budapesti Megyei Bíróság Jónás Béla vezette tanácsa 1951. július 27-én hozott ítéletében 2 évtől 7 évig terjedő börtönbüntetésre ítélte.

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága az 1951. július 31-én B. IV. 9151/1951/14. szám alatt hozott ítéletével az első fokú ítéletet megváltoztatta: Vezér Ferenc bűnösségét a Btk. 278. paragrafusában meghatározott többrendbeli gyilkosság kísérletének büntetében is megállapította. Az

³⁹ LÁSZLÓ T. LÁSZLÓ: *Egyház és állam Magyarországon, 1919–1945.* Bp., 2005. 331. p.

⁴⁰ HAVASY GYULA: *A magyar katolikusok szenvedései, 1944–1989.* Bp., 1990. 425. p.

első fokú bíróság által kiszabott fő- és mellékbüntetések e változtatások mellett is változatlanul kiszabottnak tekintette. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást annyiban egészítette ki, hogy Vezér Ferenc – saját beismerése szerint – több esetben több szovjet katonára saját kezűleg orvul lövöldözött, a célba vett szovjet katonákat azonban nem találta el. A Legfelsőbb Bíróság 1951. július 31-én megerősítette a halálos ítéletét. „A társadalmi védekezés szempontja az ennyire veszélyes egyének megsemmisítését indokolja” – írta a tanácsjegyző a határozatban. Molnár Erik, akkori igazságügy-miniszter pedig a következőket állapította meg: Az elítéltet a dolgozó társadalomból végleg kirekesztendőnek tartom.”⁴¹

1951. július 31-én a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának kegyelmi tanácskozásán dr. Borbély János legfőbb államügyész-helyettes

„a jogerősen halálra ítélt Vezér [Vezir /sic!/] Ferenc vádlottra vonatkozóan kifejti, hogy nevezettet kegyelemre nem ajánlja, mert nem lát semmi olyan okot fennforogni, amely az elítéltet a kegyelemre méltóvá tenné. ... A kegyelem tárgyában lefolytatott tanácskozás során ezután az az egyhangú álláspont alakult ki, hogy a Legfelsőbb Bíróság véleménye szerint az elítéltnek kegyelemre ajánlása szóba sem jöhet, ellenkezőleg a társadalmi védekezés szempontja az ennyire veszélyes egyének megsemmisítését indokolja.

Páter Vezér Ferencet 1951. augusztus 3-án reggel, a budapesti Gyűjtőfogház udvarán akasztották fel. Tóth Illés és társain az ítéletet egy évvel később hajtották végre.”⁴²

Vezér Ferenc sorsát és egyéniségét értékeli két vélemény. Az egyik pálos rendi szerzetes társának, páter Homonnay Sándor Miklósnak a véleménye:

„P. Vezér Ferenc kiváló népszónok volt. Alkalmas volt arra, hogy lelkesítő, sőt vérlázító beszédek mondjon. Ezért némelyek szemében szálka lehetett. Sajnos nem volt meg benne a kellő bölcsesség.”⁴³

A másik vélemény Szántó Konrádét:

„Vezér Ferenc annak ellenére, hogy rettenetesen megkínózták, soha meg nem tört. Még a halálraítéltek zárkájában is a legutolsó percig szegény társainak lelki támasza és vigasztalója maradt.”⁴⁴

⁴¹ BANK BARBARA – SOÓS VIKTOR ATTILA: „A nép nevében halál.” Páter Vezér Ferenc és a pálosszentkúti ügy. In: *Decus solitudinis. Pálos évszázadok*. Szerk.: Óze Sándor – Sarbak Gábor. Bp., 2007. (Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti Konferenciák 4/1.) 272. p.

⁴² Uo., 272. p.

⁴³ KÁRPÁTI ZOLTÁN ENDRE: A pálos rend elleni 1951-es koncepció per formálása és előzményeinek bemutatása. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2010. 1. sz. 88–117. p.

⁴⁴ SZÁNTÓ, 1992. 70. p.